

ПРАКТИЧНА ПРИРОДА ІДЕАЛУ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Корнієнко В. О.

У роботі досліджено і проаналізовано президентську республіку як форму правління, класифіковані повноваження президента в президентській республіці; дана характеристика характерним особливостям державного правління США, як президентської республіки.

Ключові слова: республіка, політичний ідеал, політична модель

Соціально-політична думка, ставлячи перед різноманітними державами завдання здійснення соціальних реформ, не очікувала швидкого рішення, як і взагалі усувала можливість швидкого досягнення загальної гармонії на підставі якогось політичного ідеалу. Насамперед, у теоретичному плані було досить складно припустити, що можна створити якусь досконалу політичну модель, що могла б служити ідеалом для виправлення недоліків існуючих державних форм. І, як уявляється, така модель була створена.

У даному підрозділі автор більш докладно хоче зупинитися на феноменології тих принципів, що лягли в основу функціонування моделі політичної системи Сполучених Штатів Америки. І справа не тільки в тому, що США сьогодні багато хто вважає втіленням певного політичного ідеалу, але й у тому, що Конституція цієї держави, як реалізована політична модель, із незначними істотними змінами вже більш 200 років залишається зразковою основою для представницького правління і надійною опорою фундаментальних прав, що є взагалі-то безпрецедентним випадком у політичному житті суспільства.

Невдоволені британським правлінням, тринадцять північноамериканських колоній послали в 1776 році своїх представників на Континентальний конгрес у Філадельфію. Саме там була прийнята Декларація про незалежність, розроблена Томасом Джефферсоном, що після революційної війни була підтверджена Паризьким договором 1783 року. Північноамериканські колонії стали незалежними державами-штатами. Спочатку вони заснували конфедерацію. Потім після проголошення Декларації про незалежність Континентальний конгрес запропонував Статті конфедерації, і до 1781 року їх ратифікували всі тринадцять штатів. Філософські основи Статей зводилися фактично до наступного.

1/ є очевидні істини, що жодна розсудлива людина не може поставити під сумнів;

2/ нездатність суспільства жити відповідно до ідеалу не означає, що неспроможний сам ідеал;

З/ люди наділені правами на життя, свободу, щастя і вони народжуються з цими правами. Державна влада існує для того, щоб гарантувати людям дані права.

Фактично ці Статті стали першою Конституцією США і були найкращими досягненням у поєднанні філософської теорії і життєвої практики. У них викладалися *принципи* філософії незалежності, природного права, була визначена роль держави як гаранта цих прав. Серед них — право на життя, свободу, прагнення до щастя. Підкреслювалося, що саме для дотримання цих прав люди створюють уряд, передаючи йому владні повноваження. Але якщо він буде діяти усупереч волі народу, то, як сказано, народ може скасувати цей уряд і вибрати такий, що може забезпечити їхню владу і волю.

Створенню Конституції США передувала і велика теоретична робота її "батьків-фундаторів" — Т. Джефферсона, О. Гамільтона, Дж. Медісона й ін., в якій вивчалася діяльність урядів європейських держав — Греції, Швейцарії, Голландії. Теоретичними джерелами Конституції були: ідеї епохи Просвітництва — Вольтера, Руссо, Монтеск'є й інших мислителів; практичний досвід самих американських колоній у їхній боротьбі за незалежність; британські традиції представницької влади і, насамперед, верховенство закону, демократичні традиції, що у свою чергу ґрунтувалися на ідеях Дж. Локка. Характерно, що основними гаслами американської Конституції є "Життя", "Свобода", "Щастя" (на відміну від французької — "Свобода", "Рівність", "Братерство"). У цьому у великому ступені відбита філософська думка:

Але, мабуть, до найбільших цінностей цієї Конституції відносяться її структурні філософські принципи, що лягли в основу політичного ідеалу і були покликані забезпечити неможливість зловживання урядовою владою.

1. Верховенство закону

Цей принцип означає, що в усіх своїх діях уряд повинен керуватися Законом, а не бажаннями. Немає жодних причин для порушення Закону. Закони можуть прийматися тільки уповноваженими на те державними органами (Конгресом). Проте, закони, прийняті Конгресом, можуть мати силу лише тоді, коли їх ухвалить Президент. Це є своєрідною формою контролю виконавчої влади над владою законодавчою. Тільки Верховний суд може скасувати закон, визнавши його неконституційним.

2. Суверенність або верховенство влади народу

Цей принцип є фундаментальним принципом американської демократії, що підтверджує владу народу. Конституція США і починається саме такими словами: "We the people of the United States..." Тобто — усе від імені народу. Основою цього принципу є теорія "суспільного договору" Дж. Локка як аргумент проти влади монарха й у протигагу абсолютної монархічної влади [1].

3. Поділ влади

Основою даного принципу є ідеї Монтеск'є і Локка. Тобто, не пройшло і 30 років після виходу у світ роботи Монтеск'є "Про дух законів"(1748), як американські мислителі реалізували їх у своїй Конституції. "Батьки-

фундатори" не хотіли бачити ні надмірного посилення якоїсь гілки влади, ні влади, позбавленої ефективності у своїй діяльності. Для них було важливо знайти противагу влади, збалансувати їх із тим, щоб одна влада не зростала за рахунок іншої. До речі, американське розуміння тиранічного правління саме і полягало в перевищенні однієї влади над іншою.

Важливо відзначити, що сам принцип демократизму, як влади більшості, також таїть у собі небезпеку, як-от — небезпеку придушення волі меншості (яка не завжди буває не правою). Тому Дж. Медісон у своєму "Трактаті федераліста" заклав основу захисту меншості в парламентській діяльності, відкіля взяли початок усі наступні теорії захисту меншостей — сексуальних, національних тощо. Медісон вважав, що в цьому питанні потрібно прийняти необхідні застереження й один із шляхів — це федералізм, коли влада ділиться між центром і місцями, між центром і штатами.

4. Підзвітність і збалансованість влади

У Конституції США передбачається така взаємозалежність, що не дозволяє одній владі піднятися над іншою. Кожна влада наділяється значною долею самостійності. Наприклад, Президент призначає суддів Верховного суду. Це є його прерогативою, але лише за згодою сенату, що затверджує це призначення. Отже, влада Президента вже не може бути абсолютною. Проте рідко буває так, щоб кандидатура, висунута Президентом, затверджувалася з першого разу. Як правило, таке затвердження відбувається з третього, а то і з четвертого заходу, коли усі вимоги Сенату враховані. Тоді ця кандидатура в судді, із боку Президента, затверджується довічно.

Прийняти закон може лише Конгрес — це його прерогатива, але Президент має право накласти "вето" на рішення Конгресу і, таким чином, відкласти прийняття закону. Але навіть у випадку згоди Президента і Конгресу, існує ще Верховний суд, що може визнати закон таким, що суперечить Конституції.

5. Нагляд з боку судів за правомірністю законів і їхнього дотримання

Даний принцип означає, що федеральні суди мають право визначати відповідність закону або його окремих частин як на рівні союзу, так і на рівні Конституції США, що передбачено статтею 6, II-го розділу Конституції. Відповідно, на рівні штатів ці функції виконують суди штатів. Так, уперше Верховний суд визнав одне з положень Закону про судову систему в 1789 році суперечною Конституції США вже в 1803 році. У 30-і роки ХХ сторіччя Конгрес у зв'язку з проведенням "Нового курсу" Д. Рузвельта [2, с.146-156.], визнав ряд його положень неконституційними. Рузвельт був настільки обурений, що вніс законопроект у Конгрес, котрий передбачав відставку судів Верховного суду за віком і розширенням його складу за рахунок кооптації молодих ліберальних судів. Проте, хоча Рузвельт і одержав певну підтримку серед членів Конгресу, у нього нічого не вийшло, тому що це рішення було визнано неконституційним.

6. Верховенство цивільної влади у військових справах

Цей принцип означає, що Збройні сили підпорядковані цивільній адміністрації. Відповідно до розділу II, статті II Конституції, Президенту да-

ються великі-повноваження: він є головнокомандуючим Збройними силами. Відповідно до цього принципу, Міністр оборони також є цивільною особою.

7. Захист індивідуальних прав і свобод

Цей принцип побудований на визнанні гідностей людини як такої. І вже в статті I розд. IX визнається, що для того, щоб заарештувати людину, необхідно спочатку через суд пред'явити їй обвинувачення. У цьому відношенні заборонено будь-якій владі діяти поза судом. Затримати людину можна не більш ніж на добу. Найбільш повно захист прав людині відбитий у "Біллі про права" і гордість американців саме і складає те, що їхні права так чітко зафіксовані в Конституції [3, с. 3-14]

8. Можливість і порядок внесення змін у Конституцію

Цьому присвячена стаття V Конституції. Її творці розуміли: щоб бути довгостроковою і стабільною, вона повинна оперувати широкими, загальними поняттями, залишаючи розробку деталей для майбутніх інтерпретаторів, оскільки "великі приречення" Конституції повинні були застосовуватися до маси непередбачених проблем. І дійсно, із 1791 року було внесено усього лише 16 поправок, а скасована одна (18-а поправка про введення "сухого закону"), що говорить про надзвичайну стабільність Конституції.

Практика введень поправок така, що Конгрес повинен прийняти її до Конституції 2/3 голосів у кожній палаті. Потім вона повинна бути направлена на ратифікацію в законодавчі збори штатів, причому в даному випадку потрібно схвалення поправки вже 3/4 голосів (так, у 1974 році "планувалося" внести 27-у поправку — про рівність прав чоловіків і жінок, проте 3/4 голосів вона не набрала і її не було ратифіковано).

9. Принцип федералізму

Цей принцип не висвітлюється в Конституції США в такій формі, як його нижче формулює автор, але він фактично відбивається в цілій групі спеціальних положень. Даний принцип покликаний обмежити офіційний утиск, розподіляючи повноваження між нацією і штатами, з'єднувальною ланкою між якими є особа Президента США. Він представляє виконавчу владу і творці Конституції прагнули, щоб в особі Президента була сконцентрована, насамперед, сильна влада, що змогла б забезпечити національну єдність держави [4].

Відповідно до статті II—ї Конституції, Президент — є вища посадова особа. Головна його унікальність укладена в тому, *що він і глава держави, і глава виконавчої влади*. Тому про епоху в Америці судять насамперед по Президенту, наприклад, "епоха Рейгана" і т.д. Президент — єдина посадова особа, висунута усіма виборцями. Він обирається на 4-х річний термін, але не більш двох разів. Р. Рейган, наприклад, робив спробу переобрання тричі, але для цього необхідно було внести чергову поправку в Конституцію США, що зробити було практично неможливо.

Президент — символ нації. Він повинен бути в постійному контакті з народом. Далі всіх, безперечно в здійсненні цього контакту пішов Рональд Рейган. У цьому випадку Рейган — цікавий показник персоніфікації

національної єдності США Джозев Льюїс, відомий американський журналіст, що спеціалізувався на внутрішньополітичних проблемах, малюючи політичний портрет Рейгана, звертає увагу навіть на його специфічний голос, як важливий елемент утвореної ним образу політичного діяча. Він пише: "Голос Рейгана можна порівняти з музичним супроводом кінофільму: якщо він гарний — його не помічаєш. Такий же знайомий і заспокійливий, як ранкова кава, цей голос розточує теплість і поінформованість, звучить впевнено й авторитетно. Він не грає на нервах слухачів, але від нього і не хилить до сну... Такий голос — дарунок небес, безцінна якість для високого державного діяча, що прагне заспокоїти мільйони самотніх людей, що відчують почуття сум'яття через урбанізацію, котра зростає, і тривожних настроїв суспільства... За допомогою цього голосу можна будоражити і надихати людей, уселяти їм усе, що завгодно. Цей голос так само уособлює Америку, як американський прапор і він чудово відповідає обличчю його власника".

Автор не ставив перед собою завдання докладного роз'яснення Конституції США. Адже її суть можна зрозуміти, лише прослідкувавши, як інтерпретували і застосовували Конституцію на практиці з моменту затвердження. Важливо лише ще раз підкреслити думку про те, що в Конституції США фактично були реалізовані ті самі ідеї і філософські принципи, усталені елементи політичного ідеалу, розроблені всією попередньою соціально-політичною думкою. Їхня практична реалізація дозволила в найповнішій мірі не тільки розвивати продуктивні сили суспільства, науку і техніку, але і не гальмувати їхній розвиток.

Література

1. Соединенные Штаты Америки: Конституция и законодательство. Под ред. О. А. Жидкова. Перевод В. И. Лафитского. — М.: Прогресс, Универс, 1993.
2. Согрин В. Новый курс Ф. Д. Рузвельта: единство слова и дела // Общ. науки и современность. — 1991. — №3. — С. 16-22.
3. Власихин В. А. Права американцев: оценка и реальность // США: экономика, политика, и идеология. — 1991. — №3. — С. 3-14.
4. Самуйлов С. М. О президентской власти в США // США: экономика, политика и идеология. — 1990. — №9.